Turkish Studies

Volume 14 Issue 3, 2019, p. 1411-1423

DOI: 10.29228/TurkishStudies.22255

ISSN: 1308-2140

Skopje/MACEDONIA-Ankara/TURKEY

INTERNATIONAL
BALKAN
UNIVERSITY

EXCELLENCE FOR THE FUTURE
IBU.EDU.MK

Research Article / Araştırma Makalesi

Article Info/Makale Bilgisi

✍ Received/Geliş: 21.11.2018

✓ Accepted/Kabul: 10.06.2019

✍ Report Dates/Rapor Tarihleri: Referee 1 (05.12.2018)-Referee 2 (16.01.2019)-Referee 3 (03.02.2019)

This article was checked by iThenticate.

TÜRKİYE'DE DÂHİLDE İŞLEME REJİMİ'NİN DIŞ TİCARET DENGESİ ÜZERİNE ETKİLERİ (1996-2017)

Begüm ERDİL ŞAHİN* - Ümit Engin TEKİN**

ÖZ

Ülkemizde 1980 sonrası dönemde ihracat odaklı bir dış ticaret politikası uygulanmaya başlamıştır. İç talep daraltılarak üretim ihracata yönlendirilmeye çalışılmıştır. Üretimde kullanılacak ara malı, yarı mamul ve ham maddelerde ise ithalatta serbestleşme yoluna gidilmiştir. 1996 yılında Gümrük Birliği anlaşması Türkiye ile Avrupa Birliği arasında imzalanarak yürürlüğe girmiştir. Bu amaçla gümrük, ticaret, fikri ve sinai mülkiyet haklarına ilişkin düzenlemeler yeniden ele alınmıştır. 4458 sayılı Gümrük Kanunu'nun 2000 yılında yürürlüğe girmesiyle ihracat odaklı büyüme modeline paralel kanun ve yönetmelikler hayata geçirilmiştir. Daha sonraki süreçte ise dünya piyasa fiyatlarından ürün sağlayarak ihracatı artırmak, ihraç mallarına uluslararası piyasalarda rekabet gücü kazandırmak, ihraç pazarlarını geliştirmek ve ihraç ürünlerini çeşitlendirmek amacıyla 2005/8391 sayılı dâhilde işleme rejimi kararı hazırlanmıştır. Dâhilde işleme rejimi ihracat yapma garantisi vermek şartıyla üretimde kullanılacak ham madde ve yarı mamullerin ithal edilmesi esasında uygulanacak gümrük vergisinden muafiyet sağlayan bir ihracatı teşvik sistemidir. Çalışmada Türkiye'de 1996-2017 dönemi için dâhilde işleme rejimi kapsamında yapılan ihracat ve ithalatın, dış ticaret dengesi üzerine etkisi araştırılmaktadır. Analizde ise Johansen Eşbütünleşme Analizi, Hata Düzeltme Modeli (VECM), VECM Granger Nedensellik Testi yöntemlerinden yararlanılmıştır. Çalışmadan elde edilen sonuçlara göre dâhilde işleme rejimi kapsamındaki ihracat ve ithalatın dış ticaret dengesi üzerinde etkili olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Dâhilde İşleme Rejimi, İthalat, İhracat, Dış Ticaret Dengesi, Türkiye

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Kültür Üniversitesi, E-posta: b.sahin@iku.edu.tr

** Öğr. Gör, İstanbul Kültür Üniversitesi, E-posta: u.tekin@iku.edu.tr

THE EFFECTS OF INWARD PROCESSING REGIME ON FOREIGN TRADE BALANCE IN TURKEY (1996-2017)

ABSTRACT

An export-oriented foreign trade policy has started to be implemented in Turkey in the post-1980 period. The domestic demand has been narrowed and the production has been directed to exports. The import of intermediate, semi-finished and raw materials used in production were liberalized. In 1996, the Customs Union agreement between the European Union and Turkey entered into force. For this purpose, regulations on customs, trade, intellectual and industrial property rights have been reviewed. Laws and regulations in parallel with the export-oriented growth model have been implemented with the enforcement of the Customs Law No. 4458 in 2000. In the following period, the inward processing regime decision numbered 2005/8391 was prepared in order to increase exports by providing goods from world market prices, gain export power to export markets in international markets, develop export markets and diversify export products. The inward processing regime is an export incentive system that provides exemption from the customs duty on the basis of the import of raw materials and semi-finished products to be used in production of goods that will be exported. In this study, impact of imports and exports on foreign trade balance under the inward processing regime during 1996-2017 period are investigated. In the analysis, Johansen Cointegration Analysis, Error Correction Model (VECM) and VECM Granger Causality Test methods are used. According to the results of the study, it is seen that export and import within the scope of inward processing regime impacted foreign trade balance.

STRUCTURED ABSTRACT

Turkey has entered into an adaptive effort for developing and changing economic conditions, in order to take its place in the new world order established after 1980. It speeded up export oriented growth efforts after the decisions taken in 1995 Uruguay meeting of World Trade Organization and Customs Union agreement signed in 1996. Turkey aimed emerging producers to gain export capacities by means of supplying incentives to domestic producers for export-oriented production.

The financial support supplied by the new regulations, such as tax exemption, fair and promotion assistance have been applied to realize the economic development by means of export increase via enabling the domestic producer to open to foreign markets. This study examines the effects of export and import within the scope of the Inward Processing Regime (DIR), which is used as an export-oriented growth policy tool, on the foreign trade balance. Accordingly, on one hand the foreign trade growth effects of exports made within the scope of DIR will be examined and on the other hand the effects of imports made within the scope of DIR on foreign trade deficit will be determined.

The inward processing regime, which constitutes 43% of exports, has an important portion in export incentive applications. This economically effective foreign trade regime is an application that allows the exemption of tax and other financial liabilities to be applied during the importation of the input to be used for export purposes. On the one hand, by providing import input exemption, it provides domestic producers with the opportunity to find cheap raw materials, semi-finished products or spare parts from international markets and on the other hand, it provides competitive advantage by using low cost in the international market. Producers who want to benefit from this application must meet certain criteria. First of all, if a product will be produced within the scope of this application, it is essential to export this product. The inputs to be used in production with the condition of export must be exempt from tax and other equivalent effective financial responsibilities. Another condition is the limitation on the amount of imported inputs to be used. This limitation, expressed as the use of foreign currency, should be proportionally at a certain amount of the amount of input to be exported. This ratio, which is determined between 65% and 80%, increases in developing sectors and tends to decrease in developed sectors.

The inward processing regime applications in Turkey are encountered in two different ways. The first is the Conditional Exemption System and the other is the Reimbursement System. Conditional exemption system is exemption from trade-related measures for imports of imported raw materials, semi-finished products and products used in production, which is subject to collateral and / or free of charge, upon receipt of the export commitment. Reimbursement system is excluding the excise duty tax, value added tax, excise duty on importation of raw materials, auxiliary materials, semi-finished products, finished goods, packaging and processing goods from operating material system is paid back. This system as being used as an alternative to the conditional exemption system, has to be applied to free circulation of the products imported by the exporters and to benefit from the processing regime without export obligation. In this context, taxes on products as a guarantee that bind to different paying the suspension system and subjected to commercial policy measures are gaining the right to free movement within the customs territory of Turkey.

The inward processing regime is an important and effective economic foreign trade policy in order to increase the exports of the countries, to gain competitiveness to the goods and services subject to export and to diversify and develop the products used in the market. On the other hand, the domestic manufacturers' access to cheap inputs prevents the development of the maturity process necessary for industrialization by absorbing the foreign-dependent production flow of developing sectors. The sectors that cannot fully develop the process can be exposed to high input prices in an economic or political crisis environment without long-term dependency. The studies carried out in our country show that; Takım and Ersungur (2010) the exports made within the scope of the DIR increases import dependency, Eryüzlü (2013) the current account deficit increase of exports made within the scope of DIR, Mete and Yıldız (2017) exports done under DIR scheme cause export-related growth.

In addition to these findings, on the other hand; Görg (2000) stated that the ratio of imports covered by DIR used in trade between the USA and the EU is positive, Selen (2005), that the application has an effect of increasing the competitiveness of exports, Bustillo and Rodrgiuez (2014), positive relationship between growth and trade made under the DIR, Esen et al. (2016) stated that DIR had a positive impact on the financial performance of enterprises, and that Parlakay and Duru (2017) provided a positive development in terms of the export of processed agricultural products under the DIR. On the one hand, the studies emphasize the import dependency and the effects of increasing the current account deficit, and on the one hand they state the positive effects on growth and export.

In this study, Turkey's exports and imports made under inward processing regime, including for the effect on the trade balance are examined in 1996-2017 period. In this analysis, Johansen Cointegration Analysis, Error Correction Model (VECM) and VECM Granger Causality Test methods were used. According to the results obtained from the study, it is concluded that the export and import within the scope of the processing regime are effective on the foreign trade balance. It is determined that there is a bidirectional relationship between exports and foreign trade balance within the scope of DIR, and there is a one way relationship between imports made under the DIR and foreign trade balance.

The two-way relationship between the exports made under the DIR and the foreign trade balance but the determination of the one-way relationship with the foreign trade balance of imports in the scope of the DIR, justifies the criticisms that arose regarding the regime. As a matter of fact, the two-way relationship of exports under the DIR shows that this practice has an increase in exports and that it fulfills the duty of encouraging exports which are the purpose of the regime. However, the existence of a one-way relationship with the import of the foreign trade balance under the DIR shows that imports are effective on the foreign trade balance, but the foreign trade balance does not affect the imports. Finally, the fact that the foreign trade balance is interrelated with the DIR export but the fact that this interaction is not observed with the import shows that the foreign trade balance of imports and this direction affects the exports.

Keywords: Inward Processing Regime, Import, Export, Foreign Trade Balance, Turkey

1. Giriş

Türkiye, 1959 yılında Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET)'na ortaklık başvurusunda bulunarak dünya ticaretinde oluşan bütünleşmelere ayak uydurmayı amaçlamıştır. AET Türkiye'nin başvurusunu kabul ederek, üyeliğe ilişkin koşullar sağlanıncaya kadar geçerli olmasını önerdikleri bir ortaklık anlaşması imzalanmıştır. Bu çerçevede 12 Eylül 1963 tarihinde Ankara Anlaşması imzalanmış ve 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Seyidoğlu, 2017:267). Ankara Anlaşması'nın belirlemiş olduğu hazırlık, geçiş ve son dönemin tamamlanması sonucunda 1996 yılında Gümrük Birliği anlaşması Türkiye ile Avrupa Birliği (AB) arasında imzalanmıştır. Gümrük Birliği Avrupa pazarıyla olan ticaretimizin hızla artmasında bir süreç ve Avrupa ile bütünleşmemiz açısından önemli bir anlaşma olarak görülmüştür (Asar, 2017:23). Gümrük Birliği ile yapılan

anlaşmayla aynı döneme denk gelen Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) kapsamında 1995 yılında yapılmış olan Uruguay görüşmeleri ile mal ticaretinin yanında hizmetler ve fikri mülkiyet hakları konusunda düzenlemeler yapılarak ticaretin serbestleştirilmesi hızlandırılmıştır (Elitaş, 2016:137). Bu kapsamda ihracat teşvik uygulaması olarak karşımıza çıkan sübvansiyonlar, damping, ticarete teknik engeller ile korumacılık uygulamaları yeniden ele alınarak doğrudan ihracat teşvik uygulamaları yerine dolaylı teşvik uygulamalarına önem verilmesi ve dünya ticaret hacmini azaltacak tedbirlerin üye ülkeler tarafından alınması esas kılınmıştır (Dündar, 2013:107).

Avrupa Birliği ile Gümrük Birliği anlaşmasının yapıldığı döneme denk gelen GATT’ın yeni yapılanması olan Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) bünyesinde yeni ihracata yönelik yardımların düzenlenmesi kabul edilmiş ve sonuç olarak 1995 öncesi uygulanan ihracat teşvik uygulamaları yürürlükten kaldırılarak yeni anlaşmalar çerçevesinde düzenlemelere gidilmiştir. DTÖ; Uruguay toplantısında alınan kararlar ile ihracat yolu ile ekonomik büyüme için KDV iadesi, istihdam yardımı, eğitim yardımı, Eximbank kredileri ile finansman kolaylığı, fuar katılım desteği gibi uygulamalar uluslararası ticarete kullanılan yeni teşvik yöntemleri olarak belirlenmiştir. İthalat vergileri ve eş etkili mali yükümlülüklerin azaltılması veya muafiyetinin sağlanması yolu ile ihracat yapanların istediği ithal malına dünya piyasası fiyatlarıyla ulaşma imkanı sağlanmıştır (Başkol, 2016:2).

AB ile yapılan Gümrük Birliği anlaşması çerçevesinde ihracatta artış sağlamak, uluslararası piyasalarda ihracata konu malların rekabet gücünü arttırmak ve pazarı genişletmek amacıyla 4458 sayılı Gümrük Kanunu ve ikincil düzenlemeler kapsamında ihracatı teşvik uygulamalarının yeniden düzenlendiği görülmektedir. İhracat teşvik uygulamaları içerisinde dâhilde işleme rejiminin işleyişi ve kapsamını belirlemek amacıyla 2005/8391 sayılı Dâhilde İşleme Rejimi Kararı hazırlanmıştır. Aynı zamanda dâhilde işleme rejimi kapsamında tedbirlerin bir usul ve esas içerisinde düzenlenmesi amacıyla 2005/1 sayılı Dâhilde İşleme Rejimi Tebliği yürürlüğe girmiştir. 17/1/2005 tarihli ve 2005/8391 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı eki "Dâhilde İşleme Rejimi Kararı"na göre bu kapsamda uygulanacak önlemlerin koşullarını saptamak amacıyla günümüze kadar değiştirilmemiş olan 2006/12 sayılı dâhilde işleme rejimi tebliği yayınlanmıştır (Dal, 2015: 5).

Bu çalışmada Türkiye’de 1996-2017 dönemi için dâhilde işleme rejimi kapsamındaki ithalat ve ihracatın dış ticaret dengesi üzerine etkisi incelenmektedir. Öncelikle dâhilde işleme rejimi kapsamı açıklanmakta, ardından analizde Johansen Eşbütünleşme Analizi, Hata Düzeltme Modeli (VECM), VECM Granger Nedensellik Testi yöntemleri kullanılarak söz konusu etki değerlendirilmektedir.

2. Dâhilde İşleme Rejimi Kavramsal Çerçevesi

Dâhilde İşleme Rejimi (DİR), ihracat yapanların ithal ettikleri ürünleri işlendikten sonra ihrac etmeleri şartıyla, ihracat mallarının üretimi için ihtiyaç duydukları mamulleri, ithalata konu olan vergilerden ve politika önlemlerinden (kota, anti-damping, anti-sübvansiyon) etkilenmeden, teminat karşılığında ithal edilmelerine olanak sağlayan ekonomik etkili gümrük rejimidir. Kısacası, ihracat yapma şartıyla üretimde kullanılacak mamullerin ithal edilmesi esnasında uygulanacak vergi veya eş etkili mali yükümlülüklerin muafiyetini sağlayan bir ihracatı teşvik sistemidir.

Sistem kapsamında iki aşamanın yerine getirilmesi esastır. Bunlardan ilki, ithal edilen ürünlerin ithalat vergilerinden ve ticaret politikası önlemlerinden muaf olması, ikincisi ise izin kapsamında taahhüt edilen ihracatın gerçekleştirilmesidir. Sistemin ilk şartı olan vergiden muafiyet, ham madde veya ara malı olarak ithal edilen eşyaların ihracat ürünü haline getirilerek pazarlanması esnasında uluslararası rekabet avantajı sağlaması yolu ile ihracat teşvik edilmektedir (Selen, 2015:87). Muafiyetin ticaret politikası önlemleri bakımından sistem içerisinde olması ihracat yapanlara bir avantaj sağlamaktadır. Nitekim dampingden veya sübvansiyondan korunmak amacıyla ithal edilen ürünlere uygulanan ek mali yükümlülükler bu sistemde muaf tutularak ihracatçıyı uluslararası piyasalara karşı korumaktadır.

Sistemin ikinci aşaması olan ihracat yapma zorunluluğu ise bir yandan ihracatı arttırmayı amaçlarken diğer taraftan yerli üreticinin ekonomik açıdan zarar görmesini engellemektir. Gümrük mevzuatı açısından serbest dolaşımda olmayan bir eşyanın Türkiye Gümrük Bölgesi'nde serbest dolaşıma girmesi için ticaret politikası önlemlerine tabi tutularak öngörülen vergilerin ödenmesi gerekmektedir. Bu şekilde serbest dolaşımda olmayan eşya, gümrük statüsü açısından serbest dolaşımdaki eşyaya dönüşmektedir. Bu sayede ithal edilen eşyalar ülke içerisinde alıcısının tasarrufunda kullanılabilir. Dâhilde işleme rejiminde ise vergi ile ticaret politikası önlemleri olmadığından Türkiye Gümrük Bölgesi'ne getirilen eşya serbest dolaşım hakkı kazanmadan ülke içerisinde bulunmaktadır. Serbest dolaşım hakkı kazanmayan bu eşyanın gerekli görülen üretim aşamalarından geçtikten sonra ihraç edilmesi şarttır. Aksi takdirde vergileri ödenmeden ve ticaret politikası önlemlerine tabi tutulmayan bu ithal eşyalar yurtiçinde haksız rekabete yol açabilecektir. Bu haksız rekabetin önüne geçilmek amacıyla sistemin ikinci aşaması olan ithal edilen ürünlerin işlendikten sonra ihraç edilmesi şarttır.

Sistemin diğer bir şartı ise ithal edilecek tutara belli bir sınırlama getirmesidir. Buradaki sınır ithal tutarının ihraç tutarına olan yüzde oranı olarak ifade edilen döviz kullanım oranıdır. Döviz oranı dâhilde işleme izin belgesi kapsamında; otomotivde kullanılan belgeler için azami %65, deri ve deri mamulleri ile toprak, seramik, çimento ve cam ürünleri sektöründeki belgeler için azami %60, tekstil ürünlerindeki belgeler için azami %65, konfeksiyon ve orman ürünlerine yönelik belgeler için azami %70, bunun dışındaki sektörlerde ise azami %80 olması gerektiği belirtilmiştir (Resmî Gazete, 2006). Bu sayede döviz kullanım oranı ihraç edilecek ürünlerin ithal bağımlılığını sınırlandırarak net ihracatın azalmasını engellemeyi hedeflemektedir.

2.1. Dâhilde İşleme Rejimi Türleri

Dâhilde işleme rejimi kapsamında iki ayrı sistem kullanılmaktadır. Sistemin en yaygın kullanılan şekli şartlı muafiyet sistemi, diğeri ise geri ödeme sistemidir.

2.1.1. Şartlı Muafiyet Sistemi (Önce İthalat)

Şartlı muafiyet sistemi; ihraç etmek amacıyla üretimde kullanılan ithal ham madde, yarı mamul ve mamulün ticarete ilişkin tedbirlere bağlı olmaksızın, vergisi teminata bağlı olmak koşuluyla bedelli ve/veya bedelsiz ithal edilmesi ve ihracat taahhüdünün gerçekleşmesini müteakip, alınan teminatın iade edilmesidir (Resmî Gazete, 2005). Sistem kapsamında alınacak teminatın miktarı sistemi kullanacak ihracatçıların geçmiş mali yapıları dikkate alınarak yüzde 1 ile 10 arası oranında tespit edilmektedir.

2.1.2. Eşdeğer Eşya Kullanımı (Önce İhracat)

Şartlı muafiyet sistemi kapsamında ithal edilecek eşya yerine eşdeğer eşya olarak, ticari kalite ve teknik özelliklerine göre niteliklere sahip aynı yurt içerisindeki eşya kullanılabilir. İthal edilecek eşya yerine önceden ithal edilen eşyanın kullanılmasına bu sistemde izin verilmektedir. Taahhüt edilen ihracatın gerçekleşmesi sonrası kullanılan eşdeğer eşyanın miktarı kadar ithalatın vergiden muaf tutularak ihracat sonrası yapılmasına imkan verilmektedir. Bu şekilde ihracattan önce yapılması gereken muafiyetin ihracat sonrası yerine getirildiği görülmektedir (Demir, 2003:51).

2.1.3. Geri Ödeme Sistemi

Geri ödeme sistemi; dâhilde işleme izin belgesi/dâhilde işleme izni kapsamında serbest dolaşıma çıkan ham madde, yardımcı madde, yarı mamul, mamul ile değişmemiş eşya, ambalaj ve işletme malzemesinden elde edilen işlem görmüş malların ihracatı durumunda ithalat sırasında alınan verginin (katma değer vergisi, özel tüketim vergisi hariç) geri ödendiği sistemdir. Bu çerçevede ithalatı yapılan eşya için Gümrük İdaresince, alınacak ticarete ilişkin politika tedbirleri uygulanır ve eşyanın ithalatına yönelik dış ticaretteki teknik düzenlemeler ve standardizasyon mevzuatı dâhil diğer işlemlerin tamamlanması gerekmektedir.

Bu sistemin şartlı muafiyet sistemine alternatif olarak uygulama alanı bulması ihracatçıların ithal edecekleri ürünleri serbest dolaşıma sokarak ihracat zorunluluğu olmadan dâhilde işleme rejiminden faydalanmaktır. Bu kapsamda şartlı muafiyet sisteminden farklı olarak teminata bağlanan ürünler vergileri ödenerek ve ticaret politikası önlemlerine tabi tutularak Türkiye gümrük bölgesinde serbest dolaşım hakkı kazanmaktadır. Serbest dolaşım hakkı kazanan ithal ürünleri isteğe bağlı olarak yurtiçinde ithalatçının tasarrufunda kullanılabilir. İthal edilen ürünler ihracat amacıyla ihraç ürünü içerisinde kullanılması durumunda ise ihraç edilen ürün içerisinde kullanılan ithal ürünler için ödenen ithalat vergileri ve eş etkili mali yükümlülükler ihracatın tamamlanmasına müteakip ithalatçıya iade edilmektedir (Tekin ve Tekin, 2018: 162-163).

3. Literatür

Dâhilde işleme rejimi, ülkelerin ihracatlarını arttırmak, ihracata konu mal ve hizmetlerine rekabet gücü kazandırmak ve pazarın genişlemesine katkı sağlamak açısından önemli ve etkili bir ekonomik dış ticaret politikasıdır. Bu politika rejimi, ihracatta artış sağlanmasına yönelik bir teşvik özelliği taşımakla beraber, literatürde yurtiçi üretimi olumsuz etkilediği ve dış ticaret politikası araçlarının etkinliğini zayıflattığı da belirtilmektedir. Bununla birlikte dâhilde işleme rejimi ülkelerin dış ticaret dengesi üzerinde de etkiye sahiptir. Ülkeler açısından uygulanacak politikaların belirlenmesinde nelerden etkilendiği ve değişen ekonomik şartlara nasıl bir tepki göstereceğinin anlaşılması bu nedenle önem taşımaktadır. Ancak literatürde dış ticaret dengesine olan etkisini belirlemeye yönelik az sayıda çalışma mevcuttur. Aşağıda Türkiye’de ve uluslararası literatürde dâhilde işleme rejimine yönelik yapılan çalışmalar yer almaktadır.

Görg (2000), 1988-1994 döneminde 14 imalat sanayi sektörüne yönelik çalışmada DİR kapsamında ABD’den yapılan ithalatın Avrupa Birliği ülkelerindeki ihracatın ithalatı karşılama oranı üzerindeki etkisini panel veri analizi ile incelemiştir. Buna göre ABD’de DİR kapsamında yapılan ithalatın karşılama oranı üzerinde pozitif etkisinin olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Selen (2005), Dâhilde İşleme Rejimi’nin uygulamasına ve bu politikanın uygulanmasının sonuçlarını değerlendirmeye yönelik çalışmada, DİR’in işletme sermayesini artırıcı, fiyat rekabeti sağlayıcı ve atıl kapasite azaltıcı etkisi nedeniyle önemli bir teşvik unsuru olduğunu vurgulamaktadır. Ayrıca DİR’in gümrük vergisiz ara malı ve hammadde ithalatını düzenleyen bir prosedür olması sebebiyle, uygulama koşullarına ilişkin gerekli vergisel düzenlemelerin yapılması gerektiği belirtilmiştir.

Georgescu (2006) çalışmada, Romanya’nın dış ticaretine ait iki bileşenini, nihai gümrük rejimi altındaki nihai malları ve işleme tabi tutulan geçici gümrük rejimi altında ithal edilen ara mallarının Romanya’nın cari hesabına ve uzun vadeli dış pozisyonuna etkilerini değerlendirmiştir.

Saygılı ve diğerleri (2010), Türkiye imalat sanayiinde ithal girdi kullanımını artıran etkenleri araştırdıkları çalışmalarında büyük ölçekli 145 firmaya anket uygulamışlardır. Buna göre bazı temel ara ve yatırım mallarında yurt içi üretim miktarının yeterli düzeyde olmaması, daha ucuza elde etme imkanı, dâhilde işleme rejimi ve Gümrük Birliği, döviz kurunun gelişimi ve yabancı sermayeli şirketlerin örgütlenme yapıları ile yurt dışı kredi imkanlarının firmaların ithalat kararlarını etkilediği sonucuna ulaşmışlardır.

Sayılğan ve Şenol (2010), DİR’in Türkiye’deki işletmelerin ihracatı üzerindeki etkisini değerlendirdiği çalışmada DİR’in ucuz girdi elde etme imkanı sağladığı, dünya pazarlarındaki rekabet gücünü arttırdığını vurgulamıştır. Bununla birlikte, DİR kapsamında geri ödeme sisteminin bırakılarak yalnızca şartlı muafiyet sisteminin kullanılmasının rejimden beklenen faydayı arttıracığını belirtmişlerdir.

Takım ve Ersungur (2010) çalışmalarında DİR’in ihracatı artırmak gibi olumlu etkileri yanında, ithal ara malı kullanımını teşvik etmesi, ihracatı ithalata bağımlı hale getirmesi ve dolayısıyla var olan dış ticaret açığını daha da arttırdığına yönelik etkilerini de değerlendirmektedir. Bu nedenle

dâhil olduğu DTÖ ve Gümrük Birliği politikaları çerçevesinde, dâhilde işleme rejimi sisteminin yeniden gözden geçirilmesi ve yurtiçi üretime yönelik olarak yaptığı olumsuz etkilerin en aza indirilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Eryüzlü (2013) çalışmasında, 1996-2012 dönemini kapsayan süreçte dâhilde işleme rejimi ve dış ticaret ilişkilerini analiz etmiştir. Yapılan analiz sonucunda DİR kapsamında yapılan ihracat ile cari açık arasında güçlü nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. Buna bağlı olarak da Türkiye’de ihracatın artmasının cari açığı da arttırdığı belirtilmiş ve ihracatın önemli bir kısmı DİR kapsamında yapılan ithalat ile yapıldığı için ithalatla dışa bağımlı yapı oluşturduğunu vurgulamıştır.

Kocaefe ve Yılmaz (2013), çalışmalarında 1996-2011 döneminde DİR kapsamında gerçekleştirilen ithalatın yine DİR kapsamında gerçekleştirilen ihracat ile karşılanabildiğini, ancak 2002-2011 döneminde her yüz dolarlık ihracat için kırk dört dolarlık ithalatın yapılması nedeniyle ithalatla dışa bağımlı bir yapı oluşturduğunu vurgulamaktadırlar. Bu nedenle söz konusu politikanın yürütülmesinde yurtiçi üretime yönelik olumsuz etkilerinin en aza indirilebilmesi için katma değeri yüksek ürünlerin üretilmesine yönelik sektörlere öncelik sağlanması önerilmektedir.

Bustillo ve Rodriguez (2014), Avrupa Birliği’nde ticari birleşmelerin ticaret rejimleri üzerindeki etkilerini 1995-2000 dönemi için panel veri analiziyle incelemişlerdir. Çalışmadan elde edilen sonuçlara göre, DİR kapsamında gerçekleşen ticaret ile büyüme arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğunu tespit etmişlerdir.

Başkol (2016), Türkiye’de 1996-2011 döneminde ihracatın ithalata bağımlılığını dâhilde işleme rejimi açısından analiz ederek değerlendirmiştir. Türkiye’de söz konusu rejiminin daha etkin kullanılabilmesi açısından yenilenmeye ihtiyaç duyulduğunu belirttiği çalışmada söz konusu politikanın gelişmesine yönelik çözüm önerilerini ise şöyle sıralamıştır; gerekli şartların daha somut kriterlere göre belirlenmesi, dâhilde işleme rejimi veri tabanının yapılması, sektörlerin yeniden tanımlanarak özellikle yurtiçi üretimi destekleyecek alanların tercih edilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Esen ve diğerleri (2016) çalışmalarında, Borsa İstanbul’da işlem gören dokuma, giyim ve deri sektörü işletmelerinin DİR kapsamında yaptıkları ithalat ve ihracat işlemlerinin finansal performansları üzerindeki etkilerini panel veri analizi ile incelemişlerdir. Buna göre elde ettikleri bulgular, Türkiye’nin makro ölçekte ekonomik politikaları ile uyumlu olarak DİR’in işletmelerin finansal performansına pozitif etki yaptığını göstermektedir.

Gençosmanoğlu (2016), çalışmasında 2002-2014 dönemi için ihracatı teşvik etmek için dâhilde işleme rejiminin Türkiye’de dış ticaretin, istihdamın ve rekabet gücünün arttırılmasına yönelik katkılarını incelemiştir. Buna göre ele alınan dönemde ticaret endeksleri hesaplanarak değerlendirilmiş, ayrıca sektörler itibarıyla çalışan ve girişim sayılarındaki gelişmeler açıklanmıştır. Sonuçta dâhilde işleme rejiminin ticaret akımlarında, istihdamda ve rekabet gücünde ortalamanın üzerinde artışlara yol açmadığı belirtilmiştir. Ancak bu uygulamanın ithal girdi sağlayarak, ihracatçıların maliyetlerini azalttığını; iç piyasada hammadde, ara malı ve yüksek teknoloji ürünlerin elde edilmesini kolaylaştırdığını belirterek söz konusu uygulamaya devam edilmesini önermektedir.

Duru ve diğerleri (2017) çalışmalarında, bitkisel yağ üretimi ve dış ticareti gerçekleştiren firmalarda dâhilde işleme rejiminin etkilerini incelemek için 26 firmaya anket uygulamışlardır. Anketten elde edilen bilgilere göre dâhilde işleme rejiminin kullanılması sayesinde firmaların hammaddeyi kolay ve ucuz elde etmeye başladığı, kapasite kullanımının arttığı, pazar payı ve ihracat düzeyinin yükseldiği belirtilmiştir.

Parlakay ve Duru (2017) çalışmalarıyla DİR teşvik sisteminin uygulanmaya başladığı 1996 yılından itibaren Türkiye’nin işlenmiş tarım ürünleri dış ticaretinin gelişim sürecini araştırarak trend analiziyle incelemişlerdir. Çalışmada, işlenmiş tarım ürünlerinde DİR teşvik sisteminin

kullanılmasının ülke ihracatına dolayısıyla milli gelire katkıları açısından önemli olduğu ve DİR sisteminin işletmelere daha fazla kazanç sağlamaları için bir fırsat olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Mete ve Yıldız (2017) dâhilde işleme kapsamında gerçekleştirilen ithalatın, ithalata dayalı büyümenin nedenlerinden biri olup olmadığını belirlemek amacıyla 2002-2016 yılları arasındaki dönemde dâhilde işleme kapsamındaki sektörel ithalat ile reel gayri safi yutici hasıla (GSYİH) arasındaki ilişkileri analiz etmişlerdir. Yapılan analiz sonucunda tarımsal dâhilde işleme ithalatı ile ekonomik büyüme arasında herhangi bir nedensellik ilişkisi tespit edilememiştir. Ancak maden sektöründeki dâhilde işleme ithalatının, reel GSYİH’deki değişimin nedeni olduğu ve sanayi sektöründeki dâhilde işleme ithalatı, reel GSYİH’deki değişimin nedeni olduğu tespit edilmiştir. Buna bağlı olarak da analiz döneminde dâhilde işleme rejiminin, ithalata dayalı büyümeye neden olan önemli bir faktör olduğu belirtilmiştir.

4. Ekonometrik Analiz

Türkiye’de dâhilde işleme rejimi ihracat, dâhilde işleme rejimi ithalat ve dış ticaret dengesi arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla çalışmada Johansen Eşbütünleşme Analizi, Hata Düzeltme Modeli (VECM), VECM Granger Nedensellik Testi yöntemleri kullanılarak söz konusu ilişki, 1996-2017 yılları arasındaki verilerle analiz edilmiştir. Çalışmada kullanılan dâhilde işleme rejimi kapsamında yapılan ihracat (DIRIHR), dâhilde işleme rejimi ithalat (DIRITH) ve dış ticaret dengesi (DTIC) değişkenlerine ait veriler ise Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) Bilgi Dağıtım Daire Başkanlığı’nın bilgi talebi cevabına istinaden; dâhilde işleme rejimi, rejim kodları dikkate alınarak elde edilmiştir.

4.1. Birim Kök Testi

Durağanlık sınamasına yönelik çok sayıda farklı yöntem bulunmaktadır. Bu çalışmada literatürde en sık kullanılan Dickey ve Fuller (1979) tarafından geliştirilmiş Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) testi tercih edilmiştir. Analizlerde kullanılacak değişkenlerin durağan olup olmadıkları ve durağanlık seviyelerini gösteren ADF birim kök testi sonuçları Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1. ADF Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	Sabit Terimli ve Trendli ADF-t İstatistiği	I. Farklara Göre Sabit Terimli ve Trendli ADF-t İstatistiği
DIRIHR	-1.031936 (0) -3.644963*	-4.504376 (0) -3.658446*
DIRITH	-0.949461 (0) -3.644963*	-3.864186 (1) -3.673616*
DTIC	-2.525146 (0) -3.644963*	-4.862599 (0) -3.658446*

* işareti MacKinnon kritik değerlerinin %5 seviyesini göstermekte iken parantezde yer alan değerle ise Schwarz bilgi kriterine göre seçilen en uygun gecikme uzunluklarıdır.

Tablo 1’de görüldüğü üzere düzey değerlerindeki DIRIHR, DIRITH ve DTIC değişkenleri için elde edilen ADF-t istatistiğinin mutlak değerleri %5 anlam seviyeli MacKinnon mutlak değerlerinden daha küçük oldukları için, durağan olmadıkları görülmektedir. Bu değişkenlerin birinci farkları alındığında ise tüm değişkenlerin durağan oldukları tespit edilmiştir.

4.2. Johansen Eşbütünleşme Analizi

Johansen eşbütünleşme analizi, seriler arasında eşbütünleşik vektörlerin (r) sayısının testi için “Trace” (İz) ve “Max-Eigenvalue” (Maksimum Özdeğer) istatistiklerine göre yapılmaktadır. İz istatistiği, r sayıda eşbütünleşik vektörden daha fazla olduğu alternatif hipotezine karşı en fazla r eşbütünleşik vektör olduğu temel hipotezine dayanmaktadır ve aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır (Çil, 2014: 276):

$$(\lambda_{\text{trace}}) = -T \sum_{i=r+1}^p \ln (1 - \lambda_i)$$

Maksimum Özdeğer istatistiği ise $r+1$ eşbütünleşik vektör olduğu alternatif hipotezine karşı r sayıda eşbütünleşik vektör olduğu temel hipotezini test etmektedir. Maksimum özdeğer istatistiği aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır:

$$(\lambda_{\text{max}}) = -T \ln (1 - \lambda_{r+1})$$

İz istatistiği ve Maksimum Özdeğer istatistiği tarafından önerilen tablo kritik değerleri ile karşılaştırılmaktadır.

Koentegrasyon testi yapılmadan önce VAR modeli için uygun gecikme uzunluğunun belirlenmesi gerekmektedir. Buna göre söz konusu modelde 1 gecikme uzunluğu esas alınmıştır. İz ve Maksimum Özdeğer test istatistiklerine göre Johansen Eşbütünleşme testi bulguları ise Tablo 2 ve Tablo 3’de yer almaktadır.

Tablo 2. İz İstatistiğine Göre Koentegrasyon Testi

Hipotezler	Özdeğer	İz İstatistiği	% 5 Kritik Değer	Olasılık
$r = 0$	0.624232	36.88314	24.27596	0.0008
$r \leq 1$	0.506680	18.28625	12.32090	0.0045
$r \leq 2$	0.225731	4.860894	4.129906	0.0326

Tablo 3. Maksimum Özdeğer İstatistiğine Göre Koentegrasyon Testi

Hipotezler	Özdeğer	Maksimum Özdeğer İstatistiği	% 5 Kritik Değer	Olasılık
$r = 0$	0.624232	18.59689	17.79730	0.0378
$r \leq 1$	0.506680	13.42536	11.22480	0.0202
$r \leq 2$	0.225731	4.860894	4.129906	0.0326

Tablo 2 ve Tablo 3’de iz testi ve maksimum özdeğer istatistiği göz önüne alındığında değişkenler arasında $r=0$, $r \leq 1$ ve $r \leq 2$ sayıda eşbütünleşik ilişki olmadığını ifade eden sıfır hipotezi, test istatistik değerlerinin %5 anlam düzeyinde tablo kritik değerinden büyük olması nedeniyle reddedilmektedir. Analizde her iki testin sonuçlarına göre %5 kritik değerinde 3 adet eşbütünleşik vektör olduğu sonucu ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, DIRIHR, DIRITH ve DTIC değişkenleri arasında uzun dönemli istikrarlı bir ilişki vardır. Değişkenlerin arasında eşbütünleşme ilişkisinin tespit edilmesinin ardından kısa ve uzun dönem hata düzeltme mekanizması (VECM) uygulanmasının yapılmasına karar verilmiştir.

4.3. Hata Düzeltme Modeli (VECM) ve VECM Dayalı Granger Nedensellik Testi

Değişkenler arasında eşbütünleşme ilişkisi varsa, söz konusu değişkenler arasında en azından tek yönlü bir nedenselliğin olması beklenmektedir. Böyle bir durumda nedensellik analizinin hata düzeltme (VECM) modeliyle yapılması daha uygun olmaktadır. Değişkenler arasındaki uzun dönem dengesi ve kısa dönem dinamikleri arasında ayırım yapmada kullanılan bu model bağımlı ve bağımsız

değişkenler arasındaki ilişkinin doğru analizi açısından kullanılabilmektedir. Hata düzeltme modeli aşağıdaki gibi ifade edilmektedir:

$$\Delta X_t = \alpha + \sum_{i=1}^m \beta_i \Delta X_{t-i} + \sum_{i=1}^n \gamma_i \Delta Y_{t-i} + \sum_{i=1}^p \psi_i \Delta Z_{t-i} + \lambda EC_{t-1} + e_t$$

Modelde yer alan λ parametresi, değişkenleri uzun dönemde denge değerine yakınlaştıran hata düzeltme teriminin parametresidir. Uzun dönemde denge değerine yaklaşma için, hata düzeltme teriminin negatif ve istatistiksel olarak anlamlı olması gerekir. Çünkü dengeden sapmalar hata düzeltme katsayısının büyüklüğüne göre düzeltilmektedir (Kıran, 2007: 273).

Modelimizin F istatistiği anlamlı hata düzeltme teriminin katsayısı da (-0.325768) negatiftir. Bu durum, seriler arasında kısa dönemde meydana gelen sapmaların ortadan kalktığını ve uzun dönemde dengeye geldiklerini göstermektedir. Ayrıca analizde değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisini ve bu ilişkinin yönünü belirlemek amacıyla vektör hata düzeltme modeline dayalı Granger nedensellik testi yapılmıştır. Buna göre VECM’e dayalı Granger nedensellik testi sonuçları, Tablo 4’de yer almaktadır.

Tablo 4. VECM Granger Nedensellik Testi

Bağımlı Değişken: DIRIHR			
	Ki-Kare	Sd	Olasılık
DTIC	5.955042	1	0.0147
DIRITH	0.013718	1	0.9068
Tümü	6.420902	2	0.0403
Bağımlı Değişken: DIRITH			
	Ki-Kare	Sd	Olasılık
DTIC	2.907112	1	0.0882
DIRIHR	1.891419	1	0.1690
Tümü	4.677186	2	0.0965
Bağımlı Değişken: DTIC			
	Ki-Kare	Sd	Olasılık
DIRIHR	5.796198	1	0.0161
DIRITH	4.133444	1	0.0420
Tümü	5.931159	2	0.0515

Dâhilde işleme rejimi kapsamında yapılan ihracat ile dış ticaret dengesi arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiştir. Dâhilde işleme rejimi kapsamında yapılan ithalattan ise dış ticaret dengesine doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi vardır. Bu durum dâhilde işleme rejimi ihracat ve ithalatının dış ticaret dengesi üzerinde etkili olduğunu göstermektedir.

5. Sonuç

Dâhilde işleme rejimi, ihraç edilecek mamul içerisindeki ithal mallarının maliyetini azaltma yolu ile ihracatı teşvik etmeyi hedefleyen bir ekonomik gümrük rejimidir. DİR uygulamaları çerçevesinde ithal ara malı, yarı mamul ve ham madde üzerindeki maliyet unsurlarını azaltarak ihracatçıya uluslararası rekabet gücü sağlamak hedeflenmektedir. Bu hedefe ulaşırken yurtiçinde aynı kalitede ve maliyette temin edilemeyen ara malı, yarı mamul ve ham maddenin yurtdışından temin edilmesi ihracat teşviki açısından önemlidir. DİR uygulamasının temelde arz yetersizliğinin olduğu dönemlerde kullanılması gerektiği diğer dönemlerde kullanılmasının ise ithal bağımlılığına yol açtığı ifade edilmektedir (Tekin, 2017:204-205).

Çalışmada DİR kapsamında yapılan ihracat ve ithalatın dış ticaret dengesi ile olan ilişkisi açıklanmaktadır. Ülkemizde dış ticaret dengesi, ithalatın ihracattan fazla olduğu bir yapıya sahiptir. İhracatı teşvik etmek amacıyla hayata geçirilmiş bir uygulama olan DİR'in dış ticaret dengesindeki var olan açığı ne yönde etkilediği tespit edilmeye çalışılmıştır.

Bu kapsamda çalışmada Türkiye'de 1996-2017 dönemi için dâhilde işleme rejimi çerçevesindeki ithalat ve ihracatın dış ticaret dengesi üzerine etkisi incelenmiştir. Söz konusu bu etkinin analizinde ise Johansen Eşbütünleşme Analizi, Hata Düzeltme Modeli (VECM), VECM Granger Nedensellik Testi yöntemlerinden yararlanılmıştır. Çalışmadan elde edilen sonuçlara göre dâhilde işleme rejimi kapsamındaki ihracat ve ithalatın dış ticaret dengesi üzerinde etkili olduğu görülmüştür. Dâhilde işleme rejimi kapsamında yapılan ihracat ile dış ticaret dengesi arasında çift yönlü, dâhilde işleme rejimi kapsamında yapılan ithalattan ise dış ticaret dengesine doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğu tespit edilmiştir.

DİR kapsamında yapılan ihracat ile dış ticaret dengesi arasında çift yönlü fakat DİR kapsamında ithalatın dış ticaret dengesiyle tek yönlü ilişkinin saptanması rejim ile ilgili ortaya çıkan eleştirileri haklı çıkartmaktadır. Nitekim DİR kapsamında ihracatın çift yönlü ilişkisi bu uygulamanın ihracatı arttırıcı bir özellik gösterdiğini ve rejimin amacı olan ihracatı teşvik etme görevini yerine getirdiğini göstermektedir. Bununla birlikte dış ticaret dengesinin DİR kapsamında yapılan ithalatla tek yönlü ilişkisinin varlığı ithalatın dış ticaret dengesi üzerinde etkili olduğunu ancak oluşan dış ticaret dengesinin ithalatı yönlendiremediği görülmektedir. Son olarak, dış ticaret dengesinin DİR ihracatla karşılıklı etkileşiminin bulunması fakat DİR'nin ithalatla bu etkileşimin gözlenememesi, DİR'nin ithalatın dış ticaret dengesini ve bu denge üzerinden ihracatı yönlendirdiğini göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Adil A. ve Güner T. (2016). Türkiye'de Sağlık Harcamaları ile Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki. *Sayıştay Dergisi*, Sayı:102, 47-61.
- Başkol, M.U. (2016). Türkiye İhracatının İthalata Bağımlılığının Dâhilde İşleme Rejimi Açısından Analizi. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12(2), 1-18.
- Bustillo, R. ve Rodríguez, C. (2011). The Influence of Trade Union Bargaining Power on EU Processing Trade. *Journal of Post Keynesian Economics*, 33(4), 621-644.
- Çil Y. N. (2014). *Finansal Ekonometri*. İstanbul: Der Yayınları, 1. Basım.
- Dal, S. (2015). Dâhilde İşleme Rejimi Kapsamında Türkiye'de Dış Ticaret ve Döviz Kuru İlişkisi. Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası İletişim ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Uzmanlık Yeterlilik Tezi, Ankara.
- Demir, A. (2003). DİR Kapsamında Yurtiçi Alım Uygulamaları. *Gümrük Dergisi*, 12 (46), 50-76.
- Dickey, D.A. ve Fuller, W.A. (1979). Distribution of The Estimators for Autoregressive Time Series With a Unit Root. *Journal of The American Statistical Association*, 7, 427-431.
- Duru, S., Bozdoğan K. ve Parlakay, D. O. (2017). Inward Processing Regime Promotion System in Vegetable Oil Industry: A Case Study of Turkey. *Turkish Journal of Agriculture - Food Science and Technology*, 5(4), 435-440.
- Dündar, E. (2013). İki Taraflı Yatırım Anlaşmalarında Bulunan Ortak Hükümlerden En Çok Gözetilen Ulus Kaydı, Ulusal Muamele İşlem Standardı, Kar Transferi ve Karşılıklılık İlkesi Genel Değerlendirmesi. *Sakarya Üniversitesi Hukuk Dergisi*, 1 (1), 107-112.

- Eryüzlü, H. (2013). Dâhilde İşleme Rejimi ve Cari Açık Üzerindeki Etkileri. *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 59-69.
- Esen, S., Şimdi H. ve Kocabaş V. (2016). Dâhilde İşleme Rejiminin Firmaların Finansal Performansına Etkisi: Dokuma Giyim ve Deri Sektörü Örneği. *Kastamonu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Sayı:12, 393-409.
- Georgescu, G. (2006). Inward Processing Trade and Implications for The Balance of Payment Current Account (The Case of Romania). *Journal of Economic Forecasting*, 3 (1), 24-31.
- Gençosmanoğlu, Ö. T. (2016). Dâhilde İşleme Rejiminin Türkiye’de Dış Ticaret, İstihdam ve Rekabet Gücüne Etkileri. *Business and Economics Research Journal*, 7(2), 83-102.
- Görg, H. (2000). Fragmentation and Trade: US Inward Processing Trade in The EU. *Weltwirtschaftliches Archiv*, 136(3), 403-422.
- Karluk, S.R. (2005). Kıbrıs’ın AB Üyeliği AB’yi Böler mi?. *Avrupa Birliği Üzerine Notlar*, Editör: Oğuz Kaymakçı, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 263-287.
- Kıran, B. (2007). Türkiye’de Reel Döviz Kuru ile Kısa ve Uzun Vadeli Sermaye Hareketleri İlişkisi. *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 22(1), 269-293.
- Kocaefe C. ve Yılmaz, A. M. (2013). Dâhilde İşleme Rejimi ve Türk Dış Ticareti Üzerine Etkilerinin Analizi (1996-2011). *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 23(2), 205-224.
- Mete, E. ve Yıldız, E. B. (2017). Dâhilde İşleme Rejimi ve Cari Denge: Türkiye İçin Sektörel Bir Analiz. *The Journal of International Scientific Researches*, 2(7), 38-51.
- Parlakay, O. ve Duru, S. (2017). Türkiye’de İşlenmiş Tarım Ürünleri Dış Ticaretinde Dâhilde İşleme Rejiminin Etkilerinin Trend Analizi Yöntemiyle İncelenmesi. *Harran Tarım ve Gıda Bilimleri Dergisi*, 21(1), 62-72.
- Resmi Gazete. (2005). Dâhilde İşleme Rejimi Kararı. 2005/8391, Madde: 5.
- Resmi Gazete. (2006). Dâhilde İşleme Rejimi Tebliği, (İhracat:2006/12), Madde:17.
- Saygılı, Ş., Cihan, C., Yalçın, C. ve Hamsici, T. (2010). Türkiye İmalat Sanayiinin İthalat Yapısı. *Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Çalışma Tebliği*, No: 10/02, 1-142.
- Sayılğan, G. ve Şenol, Ç. (2010). Dâhilde İşleme Rejimi Ve Türk İşletmelerinin İhracatı Üzerine Etkileri. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 35(1), 37-53.
- Selen, U. (2015). *Gümrük İşlemleri ve Vergilendirme*. Bursa: Ekin Yayınevi, 7. Baskı.
- Selen, U. (2005). Dış Ticaret Yardım Unsuru Olarak Dâhilde İşleme Rejimi: Türkiye Açısından Değerlendirilmesi. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, 10(1), 182-205.
- Seyidoğlu, H. (2017). *Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama*. İstanbul: Güzem Can Yayınları, 21. Baskı.
- Takım, A. ve Ersungur, M.Ş. (2010). Dâhilde İşleme Rejimi: İhracat ve İthalat Üzerindeki Etkisi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 24(2), 289-305.
- Tekin A. ve Tekin Ü.E. (2018). *Gümrük İşlemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları, 2. Baskı.
- Tekin, Ü. E. (2017). Dâhilde İşleme Rejimi’nin İhracat ve İthalat Üzerine Etkileri (1996-2016). *International Journal of Academic Value Studies*, 3(16), 192-206.